

MUSTAFA KEMAL'DE CUMHURİYET DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞU VE CUMHURİYET'İN NİTELİKLERİ

Selçuk DUMAN

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Tokat.

Özet

Bu makalemiz üç başlıktan meydana gelmektedir. Birincisi; Cumhuriyet kelimesinin anlamı ve Cumhuriyet yönetiminin tarihsel sürecini içerir. Bu başlık altında eski çağlardan Osmanlıya kadar Cumhuriyetin yönetim süreci değerlendirilmiştir. İkincisi; Mustafa Kemal'de Cumhuriyet düşüncesinin ortaya çıkışıdır. Burada çeşitli örneklerle, Mustafa Kemal'in düşünce yapısı ve Cumhuriyet kavramını kullandığı süreç aktarılmıştır. Üçüncüsü; Cumhuriyetin ilanı ve nitelikleridir. Burada ise, Cumhuriyetin ilan süreci anlatılarak, Cumhuriyetin nitelikleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Mustafa Kemal, Cumhuriyet, Demokrasi, Halkçılık, Yönetim, Saltanat

THE PROPERTIES OF REPUBLIC AND THE RISING OF REPUBLIC THOUGHT AT MUSTAFA KEMAL

Abstract

This article is constituted by three titles. The first one includes the meaning of the Republic and the historical process of the Republic administration. The process of the Republic administration is explained from old Age to the Ottoman Empire under this title. The second one is Mustafa Kemal's thinking style and the process of his using the nation of Republic have been stated with different example here. The third one is the Declaration and properties of the Republic properties are dwelled on by explained the process of the Republic Declaration.

Key Words: Mustafa Kemal, the Republic, Democracy, Population, Administration, Sultan Ate.

Cumhuriyet Kelimesinin Anlamı ve Cumhuriyet Yönetiminin

Tarihsel Süreci

Cumhuriyet kavramı Epistemolojik olarak "Cumhur" sözcüğünden gelmektedir. Arapça kökenli olan bu sözcük çok farklı anlamlar ifade etse de, bilinen anlamı ile halk, ahali anlamına gelmektedir. "Cumhuri" ve "Cumhuriye" "Millete Halka mahsus" anlamı içerir. Bu kelime Latince'den batı dillerine geçmiş olan "Res Publica" sözcüğü ile uyuşur. O da halka ait anlamına gelir. Romalılar ise Res Private aileye ait anlamında kullanmışlardır.¹ Cumhuriyet kelimesinin İngilizcesi; 'The Republic', Fransızcası; 'La Republique' dir.²

Cumhuriyet yönetimi konuşulduğu zaman akla ilk gelen Eski Yunan şehir devletleridir. Oysa Hindistan ve Çin'de çok daha önceleri Cumhuriyet yönetiminin varlığı bilinmektedir. Örneğin M.Ö 500 lerde Cumhuriyet yapıları Kuzey Hindistan da görülmektedir.³

¹ Toktamış ATEŞ, Cumhuriyet, 1986, İstanbul, s. 12.

² Hamza EROĞLU, Atatürk ve Cumhuriyet, Ankara, 1998, s. 1-2.

³ Toktamış ATEŞ, a. g. e., s. 13.

Eski Yunan siyasal yapısı site ya da şehir devleti denilen polis ortamında görülmüştür. Polis, Aile Genos ve Fraderi aşamalarından sonra siyasi yapısını tamamlamıştır. İlk olarak krallar tarafından idare edilen Polislerde, Kralların önemli kararlar alırken kabile şeflerinin veya aile reislerinin onayını alması ve bunu alışkanlık haline getirmesi üzerine Aristokrat sınıf oluşmuştur. Daha sonra bunlar yönetimi ele geçirmişlerdir.

Aristokrat yönetimin köylüleri köle gibi kullanması üzerine iç karışıklıklar meydana gelmiştir. M. Ö. 650–600 yıllarında oluşan bu karışıklıklar Dracon ve Solon yasalarını doğurmuştur. Ancak bu da bir çözüm olmayınca darbe ile iktidarı ele geçiren Tiranlar kısa bir dönem etkili olmuşlardır.

Tiranların yıkılmasından sonra demokratlar iktidarı ele geçirirler ve böylece demokratik bir yapı kurulur. Ancak şunu hemen belirtelim ki, bu günkü anlamda bir Cumhuriyet değildir.

Eski Yunan düşünce yapısına baktığımız zaman Herakleitos, Socrates, Platon ve Aristoteles, yönetimde akıllı azınlığın etkinliğini savunduklarını görürüz.

Bu tanımdan anlaşılacağı üzere Eski Yunan yönetim yapılanması Aristokrat bir Cumhuriyet olarak görülmektedir.

Hatta Aristokrat yapıyı bozdukları için sofistler de ciddi şekilde eleştirilmişlerdir.¹ Örneğin Eflatun yönetim sıralamasını, Timokrazi-Oligarşi-Demokrasi olarak verir.² Diğer düşünürlerde de aynı paralelliği görmek mümkündür.

Yunan filozoflarının da etkisi altında kalan eski Yunan sitelerinde uygulanan siyasi rejimi, demokrasi olarak tanımlamak ve bunları modern anlamda birer Cumhuriyet olarak göstermek mümkün değildir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Yunan sitelerinin hepsinde siyasi güç ve yetkilerden yalnız sınırlı bir topluluk, zümre faydalanmış, sitenin yönetimine çok sınırlı kişiler katılabilmştir. Yunan sitelerinde halkın egemenliği ve fertlerin eşitliği mevcut değildir.³

Cumhuriyeti bir devlet şekli olarak yaratan Romalılardır. Romalılar devletin pozitif gelişmesi bakımından, Monarşi, Cumhuriyet, Principatus ve Dominatus dönemlerinde güçlü bir idari ve siyasi teşkilat meydana getirmişlerdir.⁴

Romada İ.Ö 509' da Etrüsk kralını ülkeden kovan ve yönetimi ele geçiren kişiler Patrici (Babalar) diye anılmıştır. Bunlar Latin Aristokratlarıdır.

Krallık kurumuna duydukları öfkeden dolayı Cumhuriyeti kurmuşlardır. Bu Cumhuriyet, Aristokrasi Cumhuriyetidir.

Cumhuriyeti kuran Patriciler Roma'da %10'u oluşturuyordu. %90 halka ise, Plebis (plebler) denilirdi.

Patriciler tam vatandaş plebler sınırlı vatandaştı. Bu dönemde Roma'da Plebler ile Patriciler arasında yoğun çekişmeler yaşandı. Hatta İ.Ö. 450'de Plebler, Patrici Senatosuna karşılık Pleb meclisini kurdular.

¹ Ayferi GÖZE, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler İstanbul, 1986, s.3-4.*

² Eflatun, (Çev: M. Saffet ENGİN), *Cumhuriyet, İstanbul, 1950, s.178.*

³ Hamza EROĞLU, *a. g. e., s.5.*

⁴ Hamza EROĞLU, *a. g. e., s. 6.*

Patricilerden istediklerini alamayınca şehri terk ettiler. Bunun üzerine İ.Ö 450'de 12 Levha yasaları kabul edildi Aristokratik sözlü hukukun yerine İ.Ö. 447 Pleb meclisi, senato gibi kanun çıkarma hakkı elde etti.

Plebler şehri terk edince Patriciler borçları bağışladı, köle durumunda olanları özgürleştirdi. Tribün denen memurlarla, Pleblerin Roma yönetimine katılma hakkını kabul ettiler.¹ Böylece Roma'da ciddi manada bir Cumhuriyetin oluştuğu görüldü.

İslamiyet'in 4 Halife dönemi ile ilgili değerlendirmeler yapılırken, İslam tarihçilerinin bazıları bu dönemi Cumhuriyet olarak tanımlamaktadır. Oysa Hz. Muhammed'in 632'de ölümü üzerine Hz. Ebubekir bir grubun kararı ile halife olmuştur. Onun halife seçilmesinde halkın oyu değil, Hz. Muhammed'in yakın arkadaşı ve onun hasta olduğu dönemde namaz kıldırması etken olmuştur. Hz. Ömer yine 6 kişilik bir grup tarafından halife olarak belirlenmiştir. Hz. Osman ve Hz. Ali'de benzer şekilde seçilmişlerdir. Yani belirleyici ve seçici etken halk değil kabile liderleridir. Bundan dolayı bu dönemin Cumhuriyet olarak tanımlanması gerçekçi değildir.

Kral 1. John'un İngiltere'de 15 Haziran 1215'de imzaladığı "Magna Carta" kralın yani mutlak Monark'ın yetkilerine bir sınırlama getirmesi nedeniyle, mutlak monarşiye vurulan bir darbe olarak değerlendirilebilir. Zaten parlamento sözcüğünde o dönemde ortaya çıkacaktır. Gerçekten İngiliz "Magnum Consilium" larında bu sözcüğün kullanıldığı gözlenmektedir. Bir anlamda danışman olarak oraya giden kimselerin oluşturdukları meclislere zaman içinde "Parlamento" adı verilmiştir. Bu sözcük Fransızca da konuşma anlamına gelen "parler" sözcüğünden türetilmiştir.²

Kral, Manga Carta hükümlerine göre; "hakim kararı olmadan hiç kimse tevkif edilemez, hapis edilemez ve zor kullanılarak getirilemez." gibi önemli kararları kabul etmiştir.

Yurtsuz Jun'dan sonra başa geçen krallar Magna Carta'ya uymaması üzerine soylular isyan etmiştir. Bu olay 1295 yılında Parlamentonun kurulmasına neden olmuştur. Bunlar:

- a) Lordlar Meclisi
- b) Avam Meclisi³ dir.

İngiltere bu yapılanmasını 1640 İngiliz devrimi, Aydınlanma ve Endüstri devrimi ile devam ettirmiştir.⁴

Fransa, ihtilalden önce mutlakiyetle yönetilen bir devlettir. Fransız halkı kralın kişiliğinde birleşiyordu; Kral, ülkenin siyasi, sosyal, ekonomik ve hukuk alanlarındaki bütün güçleri elinde toplamıştı. Bu nedenle ülkenin yönetimi ve geleceği üzerinde mutlak söz sahibi idi. Bu durum XIV Louis (1683–1715) döneminde en üst düzeye ulaşmıştı. Krallar, bu hükümdarın Paris'in dışında büyük masraflarla yaptırdığı Versailles Sarayında, ihtişam içerisinde yaşardı. Çevrelerinde Yüksek Aristokratlar bulunurdu. Sarayı İsviçreli ve Fransız muhafız alayları korurdu.⁵ Fransa'da 18. yüzyıl akılcı düşüncesinin gelişmesi üzerine ihtilalin oluşmasına zemin hazırladı. Montesquieu (1689–1755), Voltaire (1694–1778), Jean Jacques Rousseau (1712–1778) bu düşüncenin oluşmasında önemli katkıları oldu.⁶

¹ Alâeddin ŞENEL, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara, 1990, 185-189.

² Toktamış ATEŞ, a. g. e., s. 41.

³ Mahmut Esat BOZKURT, *Atatürk İhtilali*, İstanbul, 1995, s. 40.

⁴ Toktamış ATEŞ, a. g. e., s. 41.

⁵ Rifat UÇAROL, *Siyasi Tarih*, 1985, İstanbul, s. 7.

⁶ Rifat UÇAROL, a. g. e., s. 10–11.

İşte bu ortamda 1774 yılında başa geçen Kral XVI Louis 1614 yılından beri toplanamayan “Etats Generaux’yu” toplantıya çağırıldı. 5 Mayıs 1786 da toplanan Etats Generaux’a 30 papaz 300 soylu ve 600 halk temsilcisi katıldı.

Soylular ve papazlar oylamanın sınıf esasına göre olmasını istedi. Halk ise kişisel oy sisteminden yana idi. Bu yüzden altı hafta çalışan meclis dağıldı.

17 Haziran 1789’da Halk %96’yı temsil ettiklerini söyleyerek kendilerini Ulusal Meclis olarak ilan ettiler.

Ulusal Meclis bir Anayasa hazırlamaya başladı ve kendisini 9 Temmuz 1789’da Kurucu Meclis olarak ilan etti.

14 Temmuz 1789 Bastille Hapishanesinin baskınından sonra Kurucu Meclis 4 Ağustos 1789 gecesi Feodalite devri ayrıcalıklarını ortadan kaldırdı.

28 Ağustos 1789 da ise, Anayasanın baş tarafına konulmak üzere “İnsan ve Yurttaş Hakları Demecini”¹ kabul etti.

¹ Mahmut Esat BOZKURT, a. g. e., s. 42-43’de 1791 Fransız insan hakları beyannamesi şu şekildedir: 1- insanlar hür doğar hür yaşar ve hukuken birbirine eşittir sosyal farklılıklar genel menfaatlere dayanır. Bütün siyasal kurumların devlet amacı, hem doğal ve zaman aşımına bağlı olmayan haklarının korunmasıdır. Bu haklar Hürriyet, Mülkiyet, Emniyet ve zulme mukavemettir. Egemenlik ulusundur. Ulus namına olmadıkça hiçbir kurum, hiçbir şahıs bunu kullanamaz. Hürriyet, başkasına zararı olmayan her şeyi yapabilmektir. Doğal hakların sınırları diğer kimselerin doğal haklarıdır. Bu sınırlar ancak kanunla tayin olunur. Kanun ancak kanuna zararlı olan faaliyeti yasak edebilir. Kanunla yasak edilmemiş bir işe engel olunamaz. Kanunun emrettiği bir şeyle yapmaya kimse zorlanamaz. Kanun genel iradenin bir ifadesidir. Bütün vatandaşların şahsen kanun yapmaya iştirak hakları vardır. Yada temsilcileri vasıtası ile yaparlar, milletvekilleri kanun, himaye ve ceza bakımından herkes hakkında aynı hükümleri ihtiva etmelidir. Kanun bakımından bütün vatandaşlar birbirine eşit olduklarından yetenek kudret ve faziletlerine göre başka hiçbir fark gözetilmeksizin mevki ve memuriyetlere girebilirler. Ancak kanunun tayin ettiği hususlardır ki, bir kimse suçlanabilir; yakalanır ve tutuklanabilir. Keyfi olarak emir verenlere bu emirleri herhangi bir biçimde infaz edenler cezalandırılmalıdır. Ancak kanun namına çağrılan ve yakalanan vatandaşlar itaatle mükelleftirler. Bunda mukavemet kişiyi suçlu kılar. Suçlu ilan edilinceye kadar her insanda asıl olan masumiyettir. Tevkifi icap ettiğinde şahsını elde etmek için lazım olan şiddetin fazlası, şiddetle cezalandırılmalıdır. Hiç kimse hatta dini de olsa, fikirlerinden dolayı rahatsız edilmemelidir. Şu kadar ki, bu fikirlerin kanunla düzenlenen kamusal düzeni bozmaması lazımdır. Düşünce ve fikirlerin serbest beyan ve konuşulması insanın en kıymetli haklarından. Şimdi, bütün vatandaşlar konuşabilir, yazabilir, yazdıklarını serbestçe bastırabilir. Şu kadar ki, bu hürriyetin kötüye kullanılmasından dolayı kanunun tayin ettiği hususlarda hesap vermekle yükümlüdürler. İnsan ve vatandaş haklarının teminatı genel kuvvetlerinin mevcudiyetini zorunlu kılar. Şimdi bu kuvvetleri genel faydalar içindir. Yoksa bunları idare edenlerin şahsi menfaatleri amacıyla kurulmuş değildirler. Genel Kuvvetin idaresi ve devamına lazım olan masraflar için bir umumi vergi zaruridir. Bu umumi vergi vatandaşların kudretlerine göre eşit suretle alınır. Bütün vatandaşlar bizzat yada temsilcileri vasıtasıyla umumi vergileri tahakkuk ettirmek, buna muvafakat var sarfını kontrol etmek, payları tespit eylemek vergi masrafları ile tahsil şeklini ve müddetini tayin eylemek hakkına sahiptirler. Kanunun, idaresinden dolayı bütün devlet memurlarından hesap sorma hakkı vardır.

Fransa'da bundan sonra, Yasama Meclisi (1 Ekim 1791–22 Eylül 1792), Konvansiyon Meclisi (20 Eylül 1792–26 Ekim 1795), Direktuar Dönemi (28 Ekim 1795–9 Kasım 1799) ve Konsüllük Dönemi (10 Kasım 1799–18 Mayıs 1804) yaşandı.¹

Fransa'da bu Meclisler dönemi ile 1791 de Anayasa kabul edildi. Bu anayasa yasama ve yürütme organlarının arasında katı bir kuvvetler ayrılığını öngörmüştür. Yasama 750 kişilik tek bir meclise bırakılmıştır. Böylece İngiltere örneği kabul edilmemiş Aristokratlara izin, verilmemiştir.

Bu arada yukarıda ifade ettiğimiz Ulusal Konvansiyon 20 Eylül 1792 de Cumhuriyeti ilan etmiştir.²

Cumhuriyetin bir diğer aşaması kuşkusuz Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulmasıdır. Çünkü o gün kabul edilen Anayasa günümüze kadar yaşamını devam ettirmiştir.

15. yüzyıl sonlarında keşfedilmiş olan Amerika, İspanya, Portekiz, İngiltere ve Fransa'nın sömürge alanına dönüşmüştür. İngiltere'nin yedi yıl savaşı (1756–1763)'nda Fransa'yı yenmesi üzerine Kuzey Amerika'daki Fransız kolonileri İngilizlerin eline geçmiştir.

Burada kurulan İngiliz Kolonileri, 1763'ten sonra İngiltere tarafından konulan vergilerden dolayı, İngiltere ile karşı karşıya gelmiştir.

Bunun üzerine koloniler, 5 Eylül 1774 Birinci Philadelphia Kongresini topladılar. Burada birlikte hareket ve İngiliz zorlayıcılığının kabul edilmemesi karara bağlanmıştır. 10 Mayıs 1775'de toplanan 2. Philadelphia Kongresi ile Bağımsızlıktan söz edilmiştir.

10 Mayıs 1776'da Bağımsızlık ilan edilmiş, 4 Temmuz 1776'da da Bağımsızlık bildirisini kabul edilerek yayınlanmıştır.

17 Eylül 1787'de ilk federal Anayasa kabul edilmiş ve George Washington Cumhur Başkanı seçilmiştir.³

Aydınlanma döneminin siyasal rejim sınıflamaları Türk düşünce hayatına ilk kez İbrahim Müteferrika tarafından aynı adlarla Monarhia, Oristokrasia, demokrasi olarak aktarılmıştır.⁴

Cumhuriyet sözcüğü kavram olarak bakıldığında ilk defa 1848 yılında Mustafa Reşit Paşa'yla ilgili olarak padişaha yapılan bir uyarıda kullanılmıştır.⁵

Hakların teminat altına alınmadığı kuvvetlerin birbirinden ayrılmadığı bütün kanunların anayasası yok demektir.

16- Mülkiyet, Kutsal ve dokunulmaz bir hak olduğundan kimse mahrum edilemez. Ancak kamusal menfaatler gerektirdiğinde, eğer ve peşin parası verilmek suretiyle istimlak olunabilir.

¹ Rifat UÇAROL, a. g. e., s. 14-15.

² Ayferi GÖZE, a. G. E., 1986, s. 570–571.

³ Rifat UÇAROL, a. g. e., s. 209-212.

⁴ Şerafettin TURAN, *Mustafa Kemal Atatürk Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik, İst.*, 2004, s.382.

⁵ Toktamış ATEŞ, a. g. e., s. 77.

Serasker Sait Paşa huzura çıkararak padişah Abdülmecid' e¹ “Bu adam İlan-ı Cumhuriyet edecek, saltanatın elden gidiyor.” demiştir. Bu uyarıdan anlaşılması gereken, her halde bugün anladığımız tarzda bir Cumhuriyet idaresinin ortaya çıkacağı değil, sadece padişahın yetkilerinin bir hayli kısıtlanacağı meselenin, yani meşruti idarenin söz konusu olmasıdır.²

Ali Suavi'nin Paris'te yayınlanan “Ulum” gazetesindeki makalelerinde de halk egemenliği üzerinde durduğu görülür.

Yine Genç Osmanlılarda Montesquieu ile Rousseau'nun etkisi ile Cumhuriyet kavramını kullandıkları görülür.

Ziya Paşa, Hürriyet Gazetesinin 99. sayısında çıkan bir yazısında “ Cumhuriyet yönetiminde Padişah, İmparator, Sadrazam ... filan yoktur. Memleketin Padişahı, İmparatoru, Kralı, Sadrazamı hep ülke halkıdır. Cumhuriyet yönetiminde bir nice milyon halk, birkaç çıkarıcı kişinin hükmüne ve keyfine esir olmayıp, herkes özgürlük hakkını korumada serbesttir. Cumhuriyet yönetiminde gazeteler hükümete boyun eğmeye zorunlu olmayıp, yasalar çerçevesinde her türlü eleştiri yapabilirler. Bundan dolayı yönetimin en küçük bir kusurunu dev aynası ile görür gibi büyütüp kıyametler koparırlar. Cumhuriyet yönetiminde bir Millet Meclisi olur. Bunun üyelerini halk seçer.” demektedir.

Yine Namık Kemal'de Hürriyet gazetesinin 12. sayısında; “Cumhurun bizi batıracağı başka mesele onu da kimse inkar edemez. Bizde Cumhur yapmakta kimsenin aklına gelmez. Fakat icrasına imkan olmamakla hak batıl olmuş demek değildir”³ demiştir.

Genç Osmanlıların üyeleri Cumhuriyeti sözlü olarak ifade etseler de, rejim olarak, istememekle beraber, bu sistemin iyi bir sistem olduğunu savunanlar da vardı. Örneğin: Mehmet Bey'in liderliğini yaptığı bir grup Cumhuriyeti savunuyordu. Mehmet Bey Paris'teyken Fransız Cumhuriyetinin düşmanları olarak nitelediği Almanlar'a karşı gönüllü olarak savaşmak için 1871'de General Trochus'ya başvurmuştur.

Cumhurbaşkanı sözcüğü ise, Osmanlılarda ilk defa edebi alanda Şinasi tarafından kullanılmıştır. Şinasi, yurdumuzda insan hakları bildirisi'nde geçen ilkelerden güvenlik ve kanun önünde eşitlik ile ilgili olanları Gülhane Hattı ile getirmekte etkili olan Mustafa Reşit Paşayı bir kasidesinde, “Eyahali –i fuzlin Reisicumhuru” diye selamlamaktadır.⁴

1877 Anayasası ile padişahın, fikirleri aldatmak için ilan ve kabulüne mecbur olduğu meşrutiyet ise, bir yıl sonra kaldırılmıştı. Bundan sonra otuz yıl padişahlığın zalim pençeleri milleti daha kuvvetli olarak sarmıştır. Bu koyu despotluk ve işkence devrinde millet, bile bile, etrafını ve kendini görmeyecek kadar yoğun bir karanlık içinde tutulmuştu. Bu durum ülkeye yaptığı fenalıklar, sayılmakla bitmez. Padişah yalnız taç ve tahtını ve şahısını koruma vasıtalarını kuvvetlendirmekten başka bir şey yapmamıştır.⁵

Mustafa Kemal'de Cumhuriyet Fikrinin Ortaya Çıkması

Mustafa Kemal, Mayıs 1881 tarihinde Selanik'te Ahmet Subaşı mahallesinde doğmuştur. Doğumundan sonra hayatının ilk önemli olayı ilk okula başladığı dönemde

¹ Hazma EROĞLU, a. g. e., s. 13.

² Mustafa ALBAYRAK, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Tarihsel Gelişimi, Ankara, 1999, s 25- 26.

³ Toktamış ATEŞ, a. g. e., s. 77-79.

⁴ Mustafa ALBAYRAK, a. g. e., s. 25-27

⁵ A. AFETİNAN, Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Ankara, 2000, s. 48

eski tarz okula mı yoksa yeni tarz okula mı gideceği tartışmasıdır. Çünkü anne eski tarz okulu baba yeni tarz okulu istemektedir. Sonra olay tatlıya bağlanmıştır. Önce eski tarz okula kayıt yapılmış, birkaç ay sonra yeni tarz okula devam etmiştir.

Mustafa Kemal ilk okul döneminde babasını kaybettikten sonra, Bir ara ailecek umutsuzluk dönemi yaşamışlardır. Ancak daha sonra annesinin yardım ve teşviki ile sivil Rüştiye okuluna dönen Mustafa Kemal buradan sonra sırası ile Selanik Askeri Rüştiyesi, Manastır Askeri İdadisi, Harb Okulu ve Harb Akademisini bitirerek 1905 tarihinde yüzbaşı rütbesi ile mezun olmuştur. Yatılı kaldığı askeri okullarda kendisini okuluna ve derslerine vermiştir. Bu dönemde sürekli okuyan, sorgulayan, fikir üreten biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta bir dönem kendi el yazısı ile gazete dahi çıkarmıştır.

Çünkü o dönemde içinde bulunduğu Balkanlar kaynamaktadır. Daha 1878 Berlin Antlaşması ile Sırbistan, Karadağ, Romanya tam bağımsız, Bosna-Hersek, Bulgaristan ve Girit fiilen elimizden çıkmıştır. Balkanların kalan bölümleri ise işgal tehlikesi altındadır. Bu yüzden Mustafa Kemal de milli duygular üst seviyededir. Arayış içerisinde. Okul çağlarında J.J. Rousseau'ya bilen ve okuyan Mustafa Kemal için önemli olan, bu Fransız düşünürünün kişi için özgürlükçü toplumda siyasal rejim olarak da Cumhuriyetçi olması idi. Onun toplum sözleşmesi kavramının İslam ve Türk toplum geleneği, devlet anlayışı ile bağdaşabilir olması ise, Yeni Türkiye'de Cumhuriyet'e yönelmeyi güçlendirecek destekler, olarak görebiliriz.¹

Mustafa Kemal en çok Namık Kemal'den etkilenir. Ali Fuat Paşa'ya okul sıralarında Namık Kemal'in şiirini ezberden şu şekilde okur.

“Felek her türlü esbab-ı cefasın toplasın gelsin,
Dönersem kahpeyim millet yolunda azimetten”

Diğer yandan Mehmet Emin Yurdakul ve Tevfik Fikret'te Mustafa Kemal'in etkilendiği isimlerdir.²

Ali Fuat Cebesoy'un anlatımıyla “Atatürk'ün 1902 yılında henüz Harp Akademisinin birinci sınıfında bulunduğu sırada Osman Nizami Paşa ile Osmanlı Devletinin geleceği üzerinde yapmış olduğu bir konuşmada Atatürk'ün batılı anlamda yönetimden bahsettiğini, İnkılap sözünü dile getirdiğini belirtmektedir.”³

Mustafa Kemal 1906'da Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin Selanik şubesini kurarken “..... Millet zulüm ve istibdat altında mahv oluyor. Hürriyet olmayan bir memlekette ölüm ve izmihlal vardır. Her terakkinin ve kurtuluşun anası hürriyettir. Tarih bu gün biz evlatlarına bazı büyük vazifeler tahmil ediyor. Ben Suriye'de bir cemiyet kurdum. İstibdat ile mücadeleye başladık. Burayada bu cemiyetin esasını kurmağa geldim. Şimdilik gizli çalışmak ve teşkilatı taazzu ettirmek zaruridir. Sizden fedakarlık bekliyorum. Kahhar bir İstibdada karşı ancak ihtilal ile cevap vermek ve köhneleşmiş olan çürük idareyi yıkmak, milleti hakim kılmak, hulasa vatani kurtarmak için sizi vazifeye davet ediyorum.”⁴ diyerek, yine var olan yönetime karşı olduğunu belirtmiştir.

¹ Şerafettin TURAN, a. g. e., 74

² Mustafa ALBAYRAK, a. g. e., s. 36.

³ Hamza EROĞLU, a. g. e., s. 25.

⁴ Kemal ATATÜRK, Atatürk Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1997, Cilt- 2, s. 1.

Kılıç Ali'nin anlatımıyla “ Mustafa Kemal Selanik'te Tevfik Rüştü Aras, Nuri Conker, Salih Bozok, beylerle birlikte Olimpiyos birahanesinde otururken, devletin dış siyaseti bahis mevzu olunca, Nuri Conker'e dönerek şunları söylemiştir: “Doktoru (Tevfik Rüştü Aras), Hariciye Nazırı yapacağım. Bütün falsoları ona tamir ettireceğim.” Nuri Bey latife ederek sormuş. “Demek sen Doktoru Hariciye Vekili yapacaksın. O halde ya beni? “ Senide vali kumandan yaparım.” Bu konuşmaya Salih Bozok'ta karşarak “ Her halde beni de bir şey yaparsın?” diyince Mustafa Kemal Paşa biraz düşündükten sonra “Salih senide yaver yapacağım ve yanımdan hiç ayırmayacağım.” demiştir. Nuri Bey dayanamayıp “ Allahımı seversen sen ne olacaksın? Hepimize görev taksimatı yapıyorsun.” Mustafa Kemal Paşa gülerken, bu görevleri kim dağıtabilirse ben o olacağım” demiştir.¹

Yine Kazım Özalp'ın anlatımıyla, Mustafa Kemal Kolağası iken, Kazım Özalp'ı Harbiye Nazırı, Fethi Bey'i Hariciye Nazırı ve Sefir, İzzettin'i Erkan-ı Harbiye Reisi, Salih Bozok'u Jandarma Kumandanı, Nuri Conkeri'de bir başka kumandanlığa getireceğini söylemiş. Kazım Özalp, Mustafa Kemal'in Sofya Ateşe Militerliğine tayin edildikten sonra İstanbul'da görüşmesinde kendisine ilk kez Cumhuriyetten bahsettiğini söylemektedir. Mustafa Kemal bu düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir: “Enver Paşa'nın istikameti belli, Napolyon sistemi. Akrabalarını kilit mevkilere getiriyor. Hanedanın içine nüfuz etmeye çalışıyor. Böylelikle adeta bitme noktasına gelmiş Osmanlı Hanedanına kendi istediği şekilde istikamet verecek. Bu yol doğru yol değil. İşi kökünden halletmek lazım. Bu hanedandan memlekete hayır yok. Sonra öyle diktatörlüğe giden idarelerin de medeni memleketlerde itibarı kalmıyor. Diktatörlük milletleri mesut ve müreffeh kılmıyor. En iyisi Cumhuriyet Osmanlı Hanedanını bertaraf etmek, Yeni bir Türk devleti kurmak ve bu devletin esasını da cumhuriyet prensiplerine göre hazırlamak lazım” demiştir.²

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'dan Sadarete gönderdiği 22 Mayıs 1919 tarihli raporunda, ‘Millet, milli hakimiyet esasını ve Türk Milliyetçiliğini kabul etmiştir. Bunun için çalışacaktır.’³ diyerek Kurtuluş savaşının başlangıcı olan Samsun'dan kuracağı devletin rejimi ile ilgili ilk işareti vermiştir.

21-22 Haziran 1919 tarihinde yayınlanan Amasya genelgesinde; Birinci madde de: Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir. Sözü ile bir teşhis yapmış, İkinci Madde de: Merkezi hükümet üzerine aldığı sorumluluğun gereğini yapamamaktadır. Bu hal milletimizi yok olmuş olarak tanıtıyor. Denilerek bu işi İstanbul hükümetinin yapamadığı ifade edilmiştir. Üçüncü Madde de: Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Sözü, yine bir Cumhuriyet çıkışı olarak algılanabilir.⁴

Mustafa Kemal Erzurum'da bulunduğu dönemde Mazhar Müfit'in kendisine 20 Temmuz 1919 tarihinde Hükümet şekli ne olacaktır diye sorduğu zaman Mustafa Kemal “Açıkça söyleyeyim; Şekli hükümet zamanı gelince, Cumhuriyet olacaktır.”⁵ demiştir.

Erzurum Kongresinin üçüncü maddesinde ise; “Kuvayı milliyeyi âmil ve iradeyi milliyeyi hakim kılmak esastır.” sözü ile Cumhuriyetin en açık ifadesi dile getirilmiştir.¹

¹ Kılıç Ali, *Atatürk'ün Hususiyetleri*, İstanbul, 1955, s. 32-33.

² Kazım ÖZALP, *Kazım Özalp Anlatıyor, Her Yönüyle Atatürk*, İstanbul, 1974, s. 40-41.

³ Hazma EROĞLU, *Atatürk ve Milli Egemenlik*, Ankara, 1998, s. 19.

⁴ Yücel ÖZKAYA, *M. Kemal Paşa Anadolu'da, Milli Mücadele Tarihi Makaleler*, Ank., 2002, s.149.

⁵ Mazhar Müfit KANSU, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, 1.Cilt, Ankara, 1988, s. 72.

Sivas Kongresinde, Erzurum Kongresinin kararları aynen kabul edildiği gibi Temsili heyet yolu ile 12 Eylül 1919 tarihinde İstanbul ile ilişkilerin kesilmesi ilk ciddi başkaldırı olarak görülmektedir.

Anlaşma Devletleri: Sivas Kongresi toplandığında Millicilerin bir Anadolu Cumhuriyeti Kurmaya giriştikleri kaygısına kapılmışlardı. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck, Dışişleri Bakanı Curzon'a gönderdiği raporda (17 Eylül 1919) kongreyi bir Cumhuriyet Rejimi olarak nitelemiş. Times gazetesi de 22 Eylül günlü sayısında kongreden Sivas'taki Anadolu Cumhuriyeti diye söz etmişti.²

Mustafa Kemal Paşa 13 Eylül 1920 tarihinde TBMM sunduğu "projesinde" siyasal, sosyal, idari ve askeri görüşlerini bildirmiştir. İşte inkılabımızın ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu bu projenin mahsulüdür.³

Mustafa Kemal 13 Eylül 1920'de Meclise Sunduğu halkçılık programında kastettiği Fransız devriminin düşün öncülerinden J.J. Rousseau'nun demokrasi rejimini, "halk egemenliği" olarak nitelemesi, o yıllarda M. Kemal'in de içinde bulunduğu birçok aydın tarafından halkçılık olarak algılanmıştı. Nitekim Mustafa Kemal daha önceki konuşmalarında TBMM hükümeti sisteminin aslında halkçılık olduğunu sık sık vurgulamıştı. Dolayısıyla henüz Cumhuriyet ilan edilmemişken kuracağı partinin halkçılık ilkesini güdeceğini belirtmesi, yapılacak devrimin bir işaretiydi.⁴

1921 Anayasasının ilk maddeleri: "Hakimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir. Yürütme kudreti, yasama yetkisi, milletin biricik gerçek temsilcisi olan mecliste belirmiş ve toplanmıştır" Bu iki kelimeyi bir kelimedede özetlemek kabildir. Cumhuriyet".⁵

Cumhuriyetin İlan Edilmesi ve Cumhuriyetin Nitelikleri

Atatürk dünya içinde kimsenin inanamayacağı emsalsiz zaferi kazandıktan sonra, milletin medeni milletler seviyesine gelmeden yaşayamayacağına kani bulunuyordu. Asırların taassubu içinde yaşayan medeniyete düşman bütün kötü geleneklere saplanmış kitleleri çok kısa zamanda gömülü buldukları çukurdan çıkarmak icap ediyordu.

Atatürk inanılmaz zafer gibi, inanılmaz inkılapları da, millet çoğunluğunun tasvibi ile vücuda getirdi.

Atatürk yukarıda da ifade edildiği gibi inkılapları çok önceden tasarlamıştır. Ancak hayata geçirmek için uygun zamanın gelmesini beklemiştir.⁶

Cumhuriyetin Kurulacağı 1922 başından itibaren artık ortaya çıkmıştı. Padişah Vahdettin Şubat 1922'de Avrupa'ya giderken kendisiyle görüşen Yusuf Kemal Tengirşenk'ten Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Cumhuriyetçi olup olmadığını öğrenmeye çalıştığını görüyoruz.

¹ Cevat DURSUNOĞLU, *Milli Mücadelede Erzurum*, Ankara, 1946, s. 121.

² Şerafettin TURAN, a. g. e., s. 384.

³ Celal BAYAR, *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, Cilt 8, İstanbul, 1969, s. 2862.

⁴ Şerafettin TURAN, a. g. e., s. 376

⁵ Şerafettin TURAN, a. g. e., s. 385

⁶ Niyazi Ahmet BANOĞLU, *Atatürk Siyasi ve Hususi Hayatı*, İstanbul, 1946, s. 164

Sadrazam Ali Rıza Paşa'da Eski Sadrazam Ahmet İzzet Paşa ile millicilerin girişimlerini değerlendirirken "Cumhuriyet yapacaklar, Cumhuriyet!" diye yakınmıştı.

Din bilgini İzmirli İsmail Hakkı'da Ayasofya Camisinde verdiği vaazda "İslam hükümdarsız olmaz, Cumhuriyet olmaz!" demişti.¹

Kurtuluş savaşını kazanan Mustafa Kemal yeni bir sorunla karşı karşıya gelmişti. O da, itilaf devletlerinin barış görüşmelerine Ankara ile birlikte, İstanbul'da bulunan hükümeti de davet etmesidir. Hatta İstanbul hükümetinin başında bulunan Tevfik Paşa, milli mücadele aleyhinde yaptıkları bütün olumsuz tavır ve davranışları unutarak, Mustafa Kemal Paşa'ya 17 Ekim 1922 tarihinde gönderdiği telgrafında, "Padişah burada, hükümet var, düşman da ortadan kalktığına göre önümüzde bir ayrılık kalmamıştır" diyordu.²

Hatta Mustafa Kemal Paşa'dan bir temsilcinin hemen gönderilmesini istiyordu.³

Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanı sıfatıyla Sadrazam Tevfik imzası ile gelen telgraflar üzerine, Osmanlı İmparatorluğunun mukadderatı ve hilafet meselesi hakkında müzakereyi 30 Ekim 1922 tarihinde geçmiştir. Mustafa Kemal bu telgrafi okuduktan sonra kendisinin cevabı telgrafında aynen aktarmıştır. Telgrafta özetle: "Türkiye Devletini aleyhinde her türlü teşebbüsü daima nazarı dikkatte tutan TBMM Hükümeti mukabil tedbirlerini düşünmüştür. denildikten sonra Türkiye'nin mukadderatına vaziyet ve bundan mesul yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti olduğu hatırlatılmıştır".⁴

¹ Şerafettin TURAN, a. g. e., s. 384

² Kemal ATATÜRK, Nutuk, C.II, İstanbul, 1996, s. 683

³ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Devre 1, İçtima 3, Cilt 25, s.269'da telgrafın tam metni şöyledir: "Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Biavnihi taala ihraz olunan muzafferiyat badezin İstanbul ve Ankara arasında tahadüz etmiş olan ihtilaf ve ikiliği kaldırmış ve vahdeti milliyemizi temin etmiş olup ancak düveli müttetfika ile aramızda musalaha henüz akdedilmemiş olmasından dolayı Avrupa şehirlerinden birisinde kariben inikadı derkar bulunan sulh konferansına sabıka veçhile her iki tarafın davet edileceği malum bulunduğu medeni selameti Milliyemize müteallik mevaddi mühimminin evvelce beynimizde müzakere ve tespiti zımında istihzaratta bulunarak mezkur konferansta müttetiden hukuku milletin müdafaaasına sarfi mesai edilmesi nezdi alilerinde dahi rehini tasvip olacağına kanaati kamilen bulunduğundan ol bapta tarafı senaverleriyle görüşüp anlaşmak üzere ahvale vakf ve emniyetinizi haiz bir zatın buraya gayet mahremane talimatı hamilen ve surati mümkününe ile izamı mutemennadır efendim."

⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Devre 1, İçtima 3, Cilt 25, s.269'da telgrafın tam metnidir: Mustafa Kemal Paşa kendisinin cevabı telgrafında aynen aktarmıştır. Telgrafta: "Türkiye Devletini aleyhinde her türlü teşebbüsü daima nazarı dikkatte tutan TBMM Hükümeti Mukabil tedbirlerini düşünmüştür. Teşkilatı Esasiye Kanunu ile şekil ve mahiyeti taayun eden Türkiye Devletinin tarihi teessüsünden beri Türkiye mukadderatına vaziyet ve bundan mesul yalnız ve ancak Türkiye büyük millet Meclisi Hükümeti olduğu, cihanca malum ve hadisatı fiiliye ve muamalatı siyasiye ile müeyyet bulunmaktadır. Türkiye BMM Ordularının ihraz eylediği muzafferiyeti katiyenin neticeyi tabiyesi olmak üzere vukuu karib olan Konferansta Türkiye Devleti yalnız ve ancak TBMM Hükümeti tarafından temsil olunur. Bu hakayık karşısında gayrimeşru ve gayri hukuki olduğu Meclisi Alice Mükerreren ifade ve ilan edilmiş olan heyetlerin veya bu gibi mensubinin şimdiye kadar biddefaat vakı olduğu gibi bundan sonrada siyaseti Devleti teşviten mücanebet eylemeleri hususunun ne derece azim mesuliyeti badi olacağı derkardır. Efendim"

Mustafa Kemal Paşa daha sonra görüşmeleri açmıştır. Çok uzun görüşmeler sonrasında Rıza Nur ve arkadaşlarının vermiş olduğu önerge kabul edilmiştir. Önergede:

- 1- Osmanlı İmparatorluğu otokrazi sistemiyle beraber yok olmuştur.
- 2- Türkiye Devleti namıyla genç, dinç, milli halk hükümeti esasları üzerine müesses Büyük Millet Meclisi Hükümeti teşekkül etmiştir.
- 3- Yeni Türkiye Hükümeti yıkılmış olan Osmanlı İmparatorluğu yerine kurulmuş olup, onun hududu milli dahilinde yegane varisidir.
- 4- Teşkilatı Esasiye Kanunu ile hukuku hükümrani milletın nefsine verildiğinden, İstanbul'daki padişahlık tarihe karışmıştır.
- 5- İstanbul'da meşru bir hükümet mevcut olmayıp İstanbul ve civarı da Büyük Millet Meclisine aittir. Binaenaleyh oraların umuru idaresi de Büyük Millet Meclisi memurlarına devir edilmelidir.
- 6- Türkiye Hükümeti hakkı meşru olan makamı hilafeti esir bulunduğu ecnebler elinden kurtaracaktır” denilmiştir. Bu kanunla saltanat tarihe karışmıştır.¹ Böylece itilaf devletlerinin oyunları da bozulmuştur.

Mustafa Kemal Paşa hususi sohbetlerinde saltanatın kaldırılması ile ilgili; “Bu hocalar başımda yeşil bir sarık, yüzümde uzun bir sakal, geniş bir cübbe içinde, elimde bir tesbih beni uhrevi bir adam yapmak istediler. Hayretle şayan bir şey varsa; bunların kalın kafaları beni hala anlamamışlar”² demektedir.

Padişah Vahdettin ise İngilizlere müracaat ederek sığınma hakkı istemiş. Bu isteği kabul edilince de 17 Kasım 1922'de yanına aldığı dokuz kişi ile beraber ülkeden ayrılmıştır.

İcra vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey Refet Paşa'dan aldığı telgrafta Halife Vahideddin Efendinin İngiliz Himayesi ile İstanbul'dan başka bir yere nakil edildiğini bildirmiştir.

Harington imzalı yazıda “İngiliz himayesini talep eden Vahideddinin bir İngiliz harp gemisi İstanbul'dan mufarakat etmiştir.” denilmiştir.

Yine beyanda bildirilir ki “zati şahane vaziyeti hazıra neticesinde hürriyet ve hayatını tehlikede gördüğünden bütün İslamların halifesi sıfatıyla (Haşa sesleri) İngiliz himayesini aynı zamanda İstanbul'dan başka bir yere naklini talep etmiştir (Cehenneme Sedaları) Zati Şahanenin arzusu bu sabah ifa olunmuştur. Türkiye'deki İngiliz Kuvvetlerinin Başkumandanı General sir Charles Harington Zati Şahaneyi almaya giderek bir İngiliz harp gemisine kadar kendisine refakat etmiş ve zati şahane vapurda, Akdeniz Filosu Umum Kumandanı Amiral Sir Dobrock tarafından istikbal edilmiştir.” deniliyordu.

Rauf Bey “Vahdeddinin yanında Serkarini Ömer Yaver Paşa Hademe Kumandanı Kaymakam Zeki Bey, Esbapçı başı Küçük İbrahim Bey, Berberbaşı Mahmut bey, Seccadeci başı İbrahim Bey, Müsahibisani Mahzar Ağa, Müsahibi Salis Hayrettin Ağa, Sertabib Reşat Paşa, Vahideddinin Oğlu Ertuğrul Efendi'nin bulunduğunu bildirmiştir.”³

¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Devre 1, İçtima 3, Cilt 25, s.269.

² Damar ARIKOĞLU, *Hatıralarım*, Ankara, 1961, s. 344

³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Sen 3, Cilt 25 s 567

Türkiye Büyük Millet Meclisi bu olay üzerine 18 Kasım 1922 tarihinde Şehzade Abdulmecit Efendi'yi Halife seçmiştir. Mustafa Kemal Paşa Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı sıfatıyla Abdulmecit Efendiye bu durumu telgrafla bildirir.¹ Böylece halifenin seçilmesi ile karışıklık çıkarmak isteyenlerin önüne geçilmiş oldu.

Diğer yandan Mustafa Kemal Paşa'nın Ekim başından itibaren Cumhuriyeti ilan edeceğine dair haberler dolaşmaya başladı.²

Hakimiyeti Milliye, Yenigün ve Öğüt gazeteleri muhabirlerine 6 Aralık 1922 tarihinde verdiği demeçte; Halk Partisini kurma kararını açıklamıştır.³

Seçimlerin yenilenmesi hakkındaki karar münasebetiyle 1 Nisan 1923 tarihinde Mustafa Kemal "Muhterem ve Aziz Arkadaşlarım! Yeni Türkiye devletinin ruh-u bünyanı hakimiyet-i milliyedir. Milletın bilakaydüşart hakimiyetidir"⁴ diyerek Cumhuriyete güçlü bir vurgu yapmıştır.

8 Nisan 1923 tarihinde ise, dokuz maddelik parti programını açıklamıştır.⁵ 9 Eylül 1923 tarihinde "Halk Partisi" kurulmuştur.

Mustafa Kemal 27 Eylül 1923 tarihinde Viyana'nın büyük bir günlük gazetesi Neue Freie Presse Muhabirine verdiği mülakatta Cumhuriyetten bahsetmiştir.⁶

Yeni kurulan devletin başkentinin Ankara olması içinde çalışmalarını başlatılmıştır. Bu amaçla, 9 Ekim 1923 tarihinde meclise teklif edilen kanun gereği, 13 Ekim 1923 tarihinde "Türkiye Devleti'nin Başkenti Ankara'dır" maddesi kabul edilmiştir.⁷

Cumhuriyet'in ilanında önce birtakım hazırlıklara girişilmesi gerekiyordu. 25 ve 26 Ekim 1923 tarihlerinde Çankaya'da bu durum görüşülmesi sırasında Mustafa Kemal Vekiller heyetinin istifa etmesi gerektiğine söylemiştir.

¹ Kültür Bakanlığı, Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler, Ankara, 1981, s. 147'den telgrafların tam metnidir. Mustafa Kemal Paşa Telgrafta: " Müslüman toplumu için yok olmasını öngören şiddetli düşman isteklerini kabul ve İslamların kutsal ülküler uğrunda ölmeyi amaçlayan çarpışmalarında düşmana uyularak İslamlar arası kötülük, karışıklık ve dökücülüğü ile fiilen girilen bu hareketlerinde inat ve sonunda yabancı koltuğuna sığınarak bir İngiliz gemisiyle hilafet makamı ve hükümet merkezinden kaçan Vahdettin Efendinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Şerhiye Vekaletinden verilen kutsal fetva gereğince tahtından indirilmesine bütün meclis çoğunluğunun 18 Kasım 1922 tarihinde yapılan 140'ıncı toplantısının beşinci oturumunda oy birliği ile karar verilmiştir. Türkiye Devletinin egemenliğini kayıtsız ve şartsız milletin sorumluluğunda saklı tutan Anayasa'ya uyararak yürütme gücü ve kanun yapma yetkisi kendisinde ortaya çıkmış ve toplanmış bulunan milletin tek ve gerçek temsilcilerinden meydana gelen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Kasım 1922 tarihinde oybirliği ile kabul ettiği gerekli sebepler ve esaslar içinde yüce meclisçe 18 Kasım 1922 tarihinde toplanarak yapılan oturumunda yüce Hilafet makamına seçilmiş oldukları özel saygıyla yüce halifelik makamının koruyucusu olan kutsal kişiliklerine arz ederim. Durum TBMM since İslam Alemine ve Türkiye Halkına duyurulmuştur. Yapılan seçimin İslam topluluğu için uğurlu ve verimli olmasını tanrının lütuflarına sığınarak dilerim"

² Bernard LEWIS, (Çev: Metin KIRATLI), Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara, 1993, s. 261.

³ Kemal ATATÜRK, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. 2., s. 50.

⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I, s.328.

⁵ Kemal ATATÜRK, Nutuk, s. 718.

⁶ Paul DUMONT (Çev. Zeki ÇELİKOL), Mustafa Kemal, Ankara, 1998, s. 138.

⁷ Kemal ATATÜRK, Nutuk, s.795.

Bu konu burada görüşülerek karara bağlanmış ve 27 Ekim 1923 tarihinde Fethi Bey kabinesi istifa etmiştir. 28 Ekim akşamı Milli Müdafa Vekili Kazım, Malatya Mebusu İsmet Paşalar ile Fethi Bey, Kemalettin Sami ve Halit Paşalar ve Rize Mebusu Fuat, Afyon Mebusu Ruşen Eşref Beyler Gazi hazretlerine misafirdir.

Mustafa Kemal 28 Ekim 1923 akşamı yemekte şöyle demiştir “ Efendiler görüyorsunuz ki, Cumhuriyet ilanına karar vermek için Ankara’da bulunan bütün arkadaşlarımı davete ve onlarla müzakere ve münakaşaya asla lüzum ve ihtiyaç görmedim. Çünkü onların zaten ve tabiaten benimle bu hususta hem fikir olduklarına şüphe etmiyordum. Halbuki o esnada Ankara’da bulunmayan bazı zevat, salahiyetleri olmadığı halde, kendilerine haber verilmeden ve reyî muaffakatleri alınmadan Cumhuriyetin ilan edilmiş olmasını ayrılık addettiler.”¹

Diğer misafirlerini gönderdikten sonra, Mustafa Kemal, İsmet İnönü ile kanun metnini hazırlamışlardır.² 29 Ekim pazartesi günü öğleden önce Halk Partisi grubu Fethi Bey’in başkanlığında toplanarak son bir değerlendirme yapmıştır.³

Mustafa Kemal tarafından hazırlatılan kanun 29 Ekim 1923 tarihinde Teşkilatı Esasiye kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi başlığı ile Büyük Millet Meclisinin onayına sunulmuştur. Kanunda:

Madde 1–Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır. Türkiye Devletinin Şekli hükümeti Cumhuriyettir.

Madde 2–Türkiye Devletinin dini İslam dır. Resmi dili Türkçe’dir.

Madde 4–Türkiye Devleti Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Meclis hükümetin kısımlarını icra vekilleri vasıtasıyla idare eder.

Madde 10–Türkiye Reisi Cumhuri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyeti Umumiyesi tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim devresi için seçilmiş olur. Görevi yeni Reisi Cumhuriun seçilmesine kadar devam eder. Tekrar seçilme hakkı vardır.

Madde 11 Türkiye Reisicumhuru devletin Reisidir. Bu sıfatla lüzum gördükçe meclise ve heyeti vekiliye başkanlık eder.

Madde 12 Başvekil Reisicumhur tarafından ve Meclis üyeleri arasından seçilir. Diğer vekiller, Başvekil tarafından yine meclis üyeleri arasından seçildikten sonra heyeti umumiyesi Reisicumhur tarafından meclisin onayına arz olunur. Meclis toplantı halinde değilse, meclis toplantıya çağrılabilir.⁴ İşte bu kanun teklifini Meclis ele alarak tartışmaya başladı. Antalya Mebusu Rasih Hoca (Kaplan) söz alarak, ağır ve dokunaklı bir konuşma yaptı. Sözlerini:”Din bakımından da en muvafık Hükümet şekli Cumhuriyettir” ‘diye bağladı ve haykırdı:“Yaşasın Cumhuriyet” Meclis birden dalgalandı. Herkes ayakta ve bütün mebuslar haykırıyorlardı. ‘Yaşasın Cumhuriyet’⁵

¹ Kadri Kemal, *Cumhuriyet Ankara, 1933, s. 10–12.*

² Kadri Kemal, *a. g. e., s 13.*

³ Paul DUMONT, *a. g. e. s. 89.*

⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 2, İç. Sen 1, Cilt 3, s. 90.*

⁵ *Şevket Süreyya AYDEMİR, Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938), Cilt 3, İstanbul, 1996, s.155.*

Cumhuriyet tartışmaları ile ilgili en güzel tarifi Osmanlı müderrisliği, nazırlık ve ayan üyeliği yapmış olan Abdurrahman Şeref yaptı.”Hakimiyeti Milliye, Kayıtsız Şartsız Milletindir; Kime sorarsanız sonuç bu, Cumhuriyet demektir.Doğan çocuğun adıdır. Ama bu ad bazılarına hoş gelmezmiş, varsın gelmesin”.¹ Bu tartışmaların ve cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından Mecliste yapılan oylamaya 158 kişi katılmış ve tamamının oyu ile Gazi Mustafa Kemal Hazretleri Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Sürekli alkışlar ve yaşasın sadaları ile Mustafa Kemal Paşa kürsüye gelerek bir teşekkür konuşması yapmıştır.²

Mustafa Kemal Paşa Cumhurbaşkanı seçilmesi dolayısı ile yurt içi ve yurt dışından tebrikler almıştır. Bu tebriklere 1 Kasım 1923 tarihinde cevap vermiştir. Hakimiyet-i Milliye'de yayınlanan bu cevabında “ Cumhuriyet Riyasetine seçilmem münasebeti ile memleketin her tarafından aldığım samimane tebrikat ayrı ayrı cevap yetiştirmekte taahhürat olabilmemesi ihtimaline binaen umumi olarak alenen teşekkürat eylerim.”³ demiştir.

Mustafa Kemal Paşa Cumhuriyeti ilan etmekle yönetim biçimini çağdaşlığın ilk adımı olarak görmüş, yukarıda ifade ettiğimiz gibi daha okul yıllarında benimsemiş

¹ Şevket Süreyya AYDEMİR, a. g. e., s.156.

² Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre2, İç. Sen.1, Cilt 3, s. 99’da Mustafa Kemal Paşa’nın konuşmasıdır: Mustafa Kemal Paşa alkışlar arasında kürsüye gelerek “Muhterem arkadaşlar, çok önemli ve cihan şumul hadisatı fevkalade karşısında muhterem milletimizin teyakkuz ve intibahı hakikisine bir vesikayı kıymetli olan, teşkilatı esasîye kanunumuzun bazı maddelerini tavih için encümeni mahsus tarafından heyeti celilenize teklif olunan kanun lahiyasının kabulü münasebeti ile yeni Türkiye Devleti’nin zaten cihanda malum olan malum olması lazım gelen mahiyeti beynelminel maruf unvanı ile yad edildi. Bunun icabı tabisi olmak üzere, bu güne kadar doğrudan doğruya meclisinizin riyasetinde bulundurduğunuz arkadaşınıza ifa ettirdiğiniz Reisi Cumhur unvanı ile, yine aynı arkadaşınıza, bu aciz arkadaşınıza (Estağfurullah, Hakımızdır. sesleri) tevcih buyurdunuz.

Bu münasebetle şimdiye kadar mükerrenen hakkımda izhar buyurmuş olduğunuz muhabbet samimiyet ve itimadı.Birdefa daha göstermekle yüksek kadirşinashlığınızı ispat etmiş oluyorsunuz.Bundan dolayı heyeti Celilenize bütün samimiyeti ruhiyemle arzı teşekkürat ederim. (Estağfurullah, Allah muaffakiyet versin sesleri)

Efendiler Asırlardan beri, şarkta mağdur ve mazlum olan milletimiz Türk Milleti, hakikatte meftur olduğu hasaileden muarra telakki ediliyordu. Son senelerde milletimizin fiilen gösterdiği kabiliyet, istidat, idrak, kendi hakkında suizanda bulunanların ne kadar gafil ve ne kadar tetkikten uzak, zevahir perest insanlar olduğunu pek güzel ispat etti. Milletimiz haiz olduğu evsaf ve liyakatını hükümetinin yeni ismiyle cihanı medeniyete daha çok suhuletle izhara muaffak olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Cihanda işgal ettiği mevkie layık olduğunu asariyle ispat edecektir. Arkadaşlar bu müesseseyi aliyeyi vucuda getiren Türk Milletinin son dört sene zarfında ihraz ettiği, zafer, bundan sonra da birkaç misli olmak üzere, tecelliyatını gösterecektir. Acizleri mahzar olduğum bu emniyet ve itimada kesbir liyakat etmek için pek mühim gördüğümüz bir noktadaki ihtiyacımı arz etmek mecburiyetindeyim. O ihtiyaç Heyeti alinizin şahsım hakkındaki teveccüh ve itimadının, müzaharetinin devamıdır. Ancak bu sayede ve Allah’ın inayetiyle şahsıma tevcih buyurduğunuz ve buyuracağınız vezaifi hüsnî ifaya muaffak olabileceğimi ümit ederim.

Daima muhterem arkadaşlarının ellerine, çok samimi ve sıkı bir surette yapışarak onların şahıslarından kendimi, bir an bile müstağni görmeyerek çalışacağım. Milletin teveccühünü daima noktayı istinat telakki ederek, hep beraber ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti Mesut, muaffik ve muzaffer olacaktır.”

³ Kemal ATATÜRK, Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV, s. 551.

olduğu cumhuriyet yönetimini uygulamaya koymuştur. Böylece Atatürkçülük siyasal yönetim biçimi olarak Cumhuriyeti benimsemiştir. Türkiye için yasal olarak tanıdığı tek yönetim biçiminin de Cumhuriyet olduğunu ortaya koymuştur.¹

Cumhuriyetin temel niteliğini de Mustafa Kemal Paşa, 8 Mart 1928 tarihinde Le Matin gazetesine verdiği demeçte açıklamıştır. Bu demeç Hakimiyeti Milliye gazetesinde yayınlanmıştı. Mustafa Kemal bu demecinde: “Fransa ihtilali bütün cihana hürriyet fikrini nefhelemiştir ve bu fikrin halen esas ve menbaı bulunmaktadır. Fakat o tarihten beri beşeriyet terakki etmiştir. Türk Demokrasisi Fransa ihtilalinin açtığı yolu takip etmiş, lakin kendisine has özellikleri ile ortaya çıkmıştır. Zira her millet inkılabını içtimai muhitinin taziyat ve ihtiyacına tabi olan ve hal ve vaziyetine ve bu ihtilal ve inkılabın zaman-ı vukuuna göre yapar. Her zaman ve mekanda aynı hadisenin tekerrürüne şahit değilmiz? Her ne kadar milletlerin ve demokrasilerin işbirliği etmeleri lazım ve mümkünse de, bu durumu onaylamak ancak bir tek gayeye, yani sulhe müteveccih ise, mümkün ve faydalı olur. Bu noktayı, idrak ve tefekkür etmeyenler vücuda getirdiğimiz eser hakkında bir fikir ve hüküm hasıl edemezler.”² diyerek Türk Cumhuriyeti’nin kendine has ve milli bir yönü olduğunu ifade etmiştir. Cumhuriyet anlayışı ilk çağ filozoflarından Platon ve Aristoteles, ortaçağ filozoflarından St. Thomas ‘ta Politeia olarak ifade edilmiş ve demokrasiye geçişi ise insanların kötü davranışlarından kaynaklandığını söylemişlerdir. Bu anlayış Fransız Cumhuriyet yapısı ve Mustafa Kemal’de de mevcuttur.

Yani esas olan Cumhuriyettir. Mutlaka korunmalıdır. Demokrasiye gelince oda bulunmalıdır. Ancak Cumhuriyetin temel niteliklerini ortadan kaldırmayacak şekilde dizayn edilmelidir.

Günümüz içinde bu konu anlamlıdır. Cumhuriyetin temel nitelikleri tahrip edilmeye çalışılmaktadır. Hazırlanan raporlar ve söylemlerle cumhuriyet ve onun temel nitelikleri ortadan kaldırılmak istenmektedir.

O zaman nasıl bir tavır içerisinde olmalıyız? Bize göre Mustafa Kemal Paşa’nın yukarıda ifade ettiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti’nin kendine has bir yapısı mevcuttur. O da: “Türk üst kimliğinden kesinlikle taviz vermeden farklı kültürel yapıları yerel boyutta algılayıp Anayasanın ilk üç maddesine sıkı sıkıya bağlı kalmak.” Öyleyse Anayasanın ilk üç maddesini açıklayalım.

Birinci madde; Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğundan bahseder.³ Cumhuriyetçi ise işte bu üç maddeyi kabul edendir. Demokrasi adına bunları değiştiren yada farklı gören değildir.

İkinci madde; Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı, içinde insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletidir.⁴ Bu niteliklerin sadece Anayasada yazılı olmasının hiçbir anlamı yoktur. Anayasanın mutlak ve tavizsiz olarak uygulanması esas olmalıdır. Aksi takdirde orada yazılı olan en güzel kavramlar felsefi bir anlatım olmaktan ileri gidemezler.

¹ Suna KİLİ, *Atatürk Devrimi*, Ankara, 1983, s.226.

² Kemal ATATÜRK, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt 3, s. 120.

³ *Yeni Anayasa 1982*, İstanbul, 1984, s. 15.

⁴ *Yeni Anayasa 1982*, s. 15.

Burada ifade edilen Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı çağdaş, akılcı, medeni, demokratik, topalayıcı, birleştirici ve barışçıdır.

“Ne mutlu Türküm Diyene” sözü ile ırka dayalı olmayan bir milliyetçilik anlayışını ortaya koyar. Ona göre Cumhuriyetin temeli Türklerdir. Diğer zümreler Türk kimliğine aitlik hissettiği ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kanunlarına bağlı kaldığı sürece her türlü hakka sahip olabilir.

Laiklik ise Türkiye Cumhuriyetinin olmazsa olmazıdır. Çünkü Türkiye’de 10’ larca din, 10’ larca mezhep, yüzlerce tarikat, cemaat ve grup bulunmaktadır. Bütün bunların üzerinde devletin tarafsız kalabilmesi gruplar arası adaleti hoşgörüyü ve diyalogu sağlayabilmesi ancak laiklikle mümkündür.

Aslında batı kaynaklı olan laiklik; dini kurum ve düşüncelerin siyasi ve kamusal yaşam üzerindeki etki yada egemenliğinin sınırlandırılmasından doğmuştur. Tarihi sürece bakıldığında XIV yüzyıla kadar gitmek mümkündür. Ancak laikliğin işlerlik kazanması 1789 Fransız İhtilali sonrasıdır. Bugün ise bütün demokratik toplumlar tarafından benimsenmiş ve vazgeçilmez olmuştur.¹

Laiklik; bir devlette herkesin inanç, din, vicdan ve düşünce özgürlüğüne sahip olması, devletin vatandaşlarına, inanç, din ve mezhep farkı gözetmeksizin eşit işlem yapması ve devlet yönetiminin din kurallarına göre değil, bilimin gereklerine, ülkenin ve toplumun ihtiyaçlarına göre yürütülmesi, din ile devlet işlerinin ayrı olması, birbirine karıştırılmaması, eğitimin dini değil milli olmasıdır.²

Laiklik ilkesi; Türk Devlet yapısını, hukuk sistemini, eğitim ve kültür hayatını ele almış ve statik kalıplardan kurtarıp aklın ve çağdaş bilimin ışığında çağımızın gerçeklerine uygun bir hale getirmiştir.

Kimilerinin iddia ettikleri gibi, laiklik elbette dinin reddi, inanç ve ibadet hürriyetinin tanınmaması, dini ihtiyaçlara saygı duyulmaması anlamına gelmez. Laiklik ne dinsizliktir, ne de dindarlara baskıdır. Ancak laiklik ilkesine göre kimse devletin sosyal, siyasi ve ekonomik düzenini dini esaslara göre düzenleyemez. Dini siyasete alet edemez. Din bir vicdan meselesidir. Kul ile Allah arasında manevi bir ilişkidir.³

Fakat bu güne geldiğimizde belki de en fazla tartıştığımız konu laikliktir.

1928’de İsmet İnönü ve arkadaşlarından oluşan 120 milletvekilinin Anayasa’nın bazı maddelerinin laiklik ilkesi dairesince değiştirilmesi için verdikleri değişiklik önergesi ile bu tartışmalar başlamış, 1937 yılında laikliğin Anayasamıza girmesi ile de devam etmiştir.

Aslında yukarıda laikliğin tanımlarını değişik şekillerde ifade ettik, tartışılacak hiçbir yanının da olmadığı gayet açık bir şekilde görüldü. Yine de daha iyi anlaşılması için Anayasamızdaki ifade şeklini vererek konuyu noktalamak istiyorum.

Laiklik Anayasamızın başlangıcında kutsal din duygularının devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı şeklinde ifade edilmiştir.

¹ Hasan ERÇELEBİ, *Atatürk ve Laiklik, Atatürk Haftası Armağanı 10 asım 1996, Ankara, 1996, s. 50.*

² Zehra ODYAKMAZ, *Milli Birlik, Laiklik ve Evrenselleşen Atatürkçülük, Atatürk Konferansları I, Ankara, 2003, s. 79.*

³ Yusuf SARINAY, *Atatürkçü Düşünce Sisteminin Temel İlkesi Laiklik, Atatürkçülük Konferansları I, Ankara, 2003, s. 159.*

24. maddede de ibadet dini ayin ve törenler serbesttir. Ancak 14. maddeye aykırı olmamak şartıyla denilmiştir.¹

14. maddede ise; Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiç birisi Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi yada zümre tarafından yönetilmesi veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerine egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayrımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzeni kurmak amacıyla kullanamaz denilmiştir.²

Bütün bu maddelerin ötesinde Anayasamızın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik laik ve sosyal hukuk devletidir, denilmiş ve 4. maddede ise; Anayasanın ilk üç maddesi değiştirilemez ve değiştirilmesi dahi teklif edilemez denilerek, son nokta konulmuştur.

Üçüncü madde; Türkiye devleti, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür. Dili Türkçe dir. Bayrağın şekli kanunda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Milli marş istiklal marşdır. Başkenti Ankara'dır.³

Üçüncü maddenin birinci ögesi Türkiye Devleti ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür. Buradaki ifadenin karşılığı şudur.

Türkiye'de üniter devlet anlayışı Cumhuriyetin olmazsa olmazlarından. Batılı bazı ülkelerde ve Osmanlı Devletinde olduğu gibi ayrıcalıklı il veya eyalet yapısını reddeder. Diğer yandan cemaat, tarikat ve mezhebe dayalı örgütlenmeleri de kabul etmez.

Son söylediğimiz iki cümle Türkiye'de sıkça tartışılmaktadır. Dikkatli davranılmasında yarar vardır. Üniter devlet ilkesi 1921 anayasası ile beraber ortaya çıkmıştır. Bu ilke 1961 ve 1982 Anayasalarında da aynen devam etmiştir.

1982 anayasasının 2820 sayılı siyasal partiler kanununun 79. ve 82. maddelerinde daha geniş bir şekilde yer almıştır.

Üçüncü maddenin ikinci ögesi ulusun teklifi yani milletin bölünmez bütünlüğüdür. Cumhuriyet rejimi bunu Atatürk Milliyetçiliği ile çözmüştür. Mustafa Kemal " Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye Halkına Türk milleti denir" diyerek bu günkü tartışmalara da cevap vermektedir. Yani etnik ve dini bölünmeleri ret edip, ülkede yaşayan herkesi Türk olarak kabul etmiştir.

Üçüncü maddenin üçüncü ögesi Dil birliği ilkesidir. Devletlerin ayakta kalması ve kişiliğini bulmasını sağlayan en önemli öge dildir. Dil aynı zamanda milletlerin ayakta kalmasını da sağlar.

Osmanlı Devletinde Türkçe ikinci hatta üçüncü sınıf muamelesi görmüştür. Arap ve Fars dilleri Türkçe'yi tahakkümleri altına almışlardır. Ondokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başlarında gelişen Türkçülük akımı ile beraber Türkçe önem kazanmaya başlamış, ancak Türkçe'yi gerçek değerine taşıyan Mustafa Kemal Paşa'dır.

¹ Yeni Anayasa 1982, s. 27.

² Yeni Anayasa 1982, s. 20.

³ Yeni Anayasa 1982, 15-16.

Mustafa Kemal “ Türk milletinin dili Türkçe dir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği sayısız felaketler içinde ahlakının, geleneklerinin, hatıralarının, çıkarlarının, kısaca bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde korunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir zihnidir.” demiştir.

Mustafa Kemal Paşa için bir başka önemli aşama elbetteki halifelik kaldırılması ve Osmanlı hanedan ailesinin ülkeden çıkarılmasıdır. Çünkü laik demokratik Cumhuriyet yapısı ancak böyle hayata geçirilebilmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde Fethi Bey meclis başkanı sıfatıyla halifelik kaldırılması doğrultusunda bir konuşma yapmıştır.¹

Bu konuşmayı takiben hilafetin kaldırılması ve Osmanlı Hanedanının Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışına çıkarılmasına dair kanun teklifi gündeme alınmıştır.

Madde 1–Halife tahtan indirilmiştir.. Hilafet hükümet ve Cumhuriyet mana ve mefhumunda esasen farklı olduğundan hilafet makamı kaldırılmalıdır..

Madde 2–Mahv Halife Osmanlı Saltanat münderisesi hanedanın erkek ve kadın bilcümle azası ve damatlar Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde ikamet etmek hakkından ebediyen yasaklıdır. Bu hanedana mensub kadınlardan mütevellit kimseler de Ali Osmani’den addedilirler.

Madde 3–İkinci maddede bahsi geçen kimselerin işbu kanunun ilanı tarihinden itibaren azami on gün zarfında Türkiye Cumhuriyeti arazisini terke mecburdurlar.

Madde 4–İkinci maddede bahsi geçen kimselerin Türk vatandaşlık sıfatı ve hukuku kalkmıştır.

Madde 5–bundan böyle ikinci maddede bahsi geçen kimseler Türkiye Cumhuriyeti dahilinde çeşitli gayrimenkuleyi tasarruf edemezler. İlişkilerinin kat’ı için bir sene müddetle bil vekale mahakimi devlete müracaat edebilirler. Bu müddetin bitiminden sonra hiçbir mahkemeye müracaat hakları yoktur.

Madde 6–İkinci maddede bahsi geçen kimselere yol masraflarına mukabil bir defaya mahsus ve dereci servetlerine göre mütefavit olmak üzere Hükümetçe tespit edilecek meblağ ödenecektir.

¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 2, İç Sen. 1, Cilt: 7, s. 27-28. konuşmanın tam metnidir. Fethi Bey: “Türkiye Cumhuriyeti dahilinde Makamı hilafetin vücudu Türkiye’yi dahili, harici siyasetinde iki başlı olmaktan kurtaramadı. İstiklalinde ve hayati milliyesinde müşareket kabul etmeyen, Türkiye’nin zahiren ve zimnen bile olsa ikiliğe tahammülü yoktur. Asırlardan beri Türk milletinin sebebi felaketi ve ila nihaye fiilen ve ahden bir Türk imparatorluğunun vasıtai inkarazı olan Hanedanın hilafet kisvesi altında Türkiye’nin mevcudiyetine daha müessir bir tehlike olacağı tecarübü mütehammilane ile katıyen sabit olmuştur. Bu hanedanın Türk Milleti ile Münasebata olan her vaziyet ve kuvveti mevcudiyeti milliyemiz için mahzı tehlikedir. Esasen hilafet, imarat evaili islamda hükümet mana ve vazifesinde ihtas edilmiş olduğundan dünyevi ve uhrevi bilcümle vezaifi müteveçciheyi ifa ile mükellef olan zamani hazır hükümeti islamiyenin yanında ayrıca bir hilafet sebabi mevcudiyeti yoktur. Hakikat bundan ibarettir. Türk milleti selameti muhafaza etmek için hakikate itibadan başka bir hattı hareket ihtiyar edemez. Tereküm edegelen teşavisatın vazih ve katı bir surette, halli için mevaddi atiyenin bugün derkap ve müstacelen müzakeresi ile kanuniyet kasbetmesini teklif ederiz”*

Madde 7–İkinci maddede bahsi geçen kimseler Türkiye Cumhuriyeti arazisi dahilindeki bilcümle çeşitli gayrimenkullerini bir sene zarfında Hükümetin malumat ve muvafakatiyle tasfiyeye mecburdurlar. Bahsi geçen çeşitli gayrimenkuleyi tasfiye etmedikleri halde, bunlar hükümet marifeti ile tasfiye olunarak bedelleri kendilerine verilecektir.

Madde 8–Osmanlı İmparatorluğunda padişahlık etmiş kimselerin Türkiye Cumhuriyeti arazisi dahilindeki tapuya marbut emvali gayrimenkulleri millete intikal etmiştir.

Madde 9–Mülga padişahlık sarayları ve kasırları ve emakin ve sairesi dahilindeki mefuşat, takımlar, tablolar, asari nefise ve sair bilümun emvali menkule millete intikal etmiştir.

Madde10–Emlakı Hakaniye namı altında olup evvelce millete devredilen emlak ile beraber mülga padişahlığa ait bilcümle emlak ve sabık Hazinei Humayun Muhteviyatları ile birlikte saray ve kasırı ve mebani ve arazi millete intikal etmiştir

Madde 11–Millete intikal eden emvali menkule ve gayrimenkulenin tesbit ve muhafazası için bir nizamname tanzim edilecektir.

Madde 12–İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren yürürlüğe girer.

Madde 13–İşbu kanun icrayı ahkamına icra vekilleri heyeti memurdur. Bu kanunun kabul edilmesi ile beraber, Cumhuriyetin kuruluş süreci tamamlanmıştır.¹

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluş süreci itibariyle, Türk tarihinde en büyük zorlukları yaşayan bir devlettir. Mustafa Kemal Paşa bu devleti kurarken, devletin ayakta kalması ve hayatını devam ettirebilmesi için, her türlü ayrıntıyı düşünmüştür. Bunlardan en önemlisi ise kuşkusuz devletin bir ve bütün olarak Türk milli kimliği çerçevesinde hayatına devam etmesidir.

İşte yukarıda aktarmaya çalıştığımız, Anayasanın ilk üç maddesi de kuşkusuz bu durumun en büyük teminatıdır. Bu maddelerin her ne surette ve amaçla olursa olsun değiştirilmeye çalışılması aslında Türkiye Cumhuriyeti’nin sona erdirilmesinden başka bir şey değildir.

Bibliyografya

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıtları

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Sen 3, Cilt 25
2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 2, İç. Sen 1, Cilt 3
3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 2, İç Sen. 1, Cilt: 7
4. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre2, İç. Sen.1, Cilt 3

¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 2, İç Sen. 1, Cilt: 7, s. 27-28.*

Tetkik Eserler

5. AFETİNAN, A., Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Ankara, 2000
6. ALBAYRAK, M., Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Tarihsel Gelişimi, Ankara, 1999
7. ARIKOĞLU, D., Hatıralarım, Ankara 1961
8. ATATÜRK, K., Atatürk Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1997, Cilt 1-3
9. ATATÜRK, K., Nutuk, C.II, İstanbul, 1996
10. ATEŞ, T., Cumhuriyet, İstanbul, 1986
11. AYDEMİR, Ş., S., Tek ADAM. Mustafa Kemal (1922-1938), Cilt 3, İstanbul, 1996
12. BANOĞLU, N., A., Atatürk Siyasi ve Hususi Hayatı, İstanbul, 1946
13. BAYAR, C., Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş, Cilt 8, İstanbul, 1938
14. BOZKURT, M., E., Atatürk İhtilali, İstanbul, 1995
15. DUMONT, P., (Çev. Zeki ÇELİKOL), Mustafa Kemal, Ankara, 1998
16. DURSUNOĞLU, C., Milli Mücadelede Erzurum, Ankara, 1946
17. EFLATUN, (Çev: Dr. M. Saffet ENGİN), Cumhuriyet, İstanbul, 1950
18. ERÇELEBİ, H., Atatürk ve Laiklik, Atatürk Haftası Armağanı 10 asım 1996, Ankara, 1996
19. EROĞLU, H., Atatürk ve Cumhuriyet, Ankara, 1998
20. EROĞLU, H., Atatürk ve Milli Egemenlik, Ankara, 1998
21. GÖZE, A., Siyasal Düşünceler ve Yönetimler İstanbul, 1986
22. KANSU, M., M., Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, 1.Cilt, Ankara, 1988
23. KEMAL, K., Cumhuriyet Ankara, 1933
24. KILIÇ, A., Atatürk'ün Hususiyetleri, İstanbul, 1955
25. KİLİ, S., Atatürk Devrimi, Ankara, 1983
26. KÜLTÜR BAKANLIĞI, Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler, Ankara, 1981
27. LEWIS, B., (Çev: Metin KIRATLI), Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara, 1993
28. ODYAKMAZ, Z., Milli Birlik, Laiklik ve Evrenselleşen Atatürkçülük, Atatürk Konferansları I, Ankara, 2003
29. ÖZALP, K., Kazım Özalp Anlatıyor, Her Yönüyle Atatürk, İstanbul, 1974
30. ÖZKAYA, Y., Mustafa kemal paşa Anadolu'da, Milli Mücadele Tarihi Makaleler, Ankara, 2002
31. SARINAY, Y., Atatürkçü Düşünce Sisteminin Temel İlkesi Laiklik, Atatürkçülük Konferansları I, Ankara, 2003
32. ŞENEL, A., Siyasal Düşünceler Tarihi, Ankara, 1990
33. TURAN, Ş., Mustafa Kemal Atatürk Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik, İstanbul, 2004
34. UÇAROL, R., Siyasi Tarih, 1985, İstanbul.
35. Yeni Anayasa 1982, İstanbul, 1984